

Kraków, 16.03.2021 r.

prof. UP dr hab. Norbert G. Pięka
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Recenzja pracy doktorskiej:

mgr Wojciech Gaura

***Rodzina polska na emigracji
jako problem społeczny i duszpasterski***

przygotowanej pod kierownictwem naukowym

ks. prof. dr hab. Andrzeja Zwolińskiego

Wprowadzenie

Zagadnienia emigracji w perspektywie społecznych i duszpasterskich aspektów rozważań należą do niezwykle rzadko podejmowanych jako zagadnienie badawcze w obszarze katolickiej nauki społecznej. Stąd już we wstępie recenzji należy docenić trud naukowo-badawczy podjęty przez Doktoranta w zakresie uzupełnienia luki we wskazanym powyżej obszarze tematycznym. Przeprowadzona rzetelna analiza literatury, w tym przytoczone badania wraz z wyprowadzonymi wnioskami i aplikacjami dla praktyki duszpasterskiej, są cennym źródłem wiedzy z perspektywy uzupełniania nowych obszarów badawczych KNS, jako dyscypliny oraz jej rozwoju.

Zmiany sposobu funkcjonowania rodziny, jak i realizacji ról rodzicielskich współcześnie, odbiegają od tradycyjnych sposobów zarówno w sferze działania, wdrażania, jak i przekazu wiedzy w tym zakresie. Przemiany widoczne są w pojawiających się nowych typach więzi i relacji między członkami rodziny, przejawiające się głównie w nowych stylach życia i funkcjonowania współczesnych rodzin, zaś materialne oczekiwania, niejednokrotnie skłaniają rodziny czy jej członków do emigracji z kraju. Decyzje te najczęściej współcześnie umotywowane są lepszym standardem ekonomicznym, a co za tym idzie warunkami materialnymi. Ponadto wyjazd na stałe z Polski i zamieszkanie w kraju o wysokim zapleczu socjalnym dla rodziny, stwarza - w opiniach rodzin emigrujących - większe możliwości wielopłaszczyznowego wsparcia w rozwoju dzieci i młodzieży, dostępu do lepszej edukacji i czy dobrze płatnej pracy. Współcześnie emigracja mimo, że ma wspólne podłoże - ekonomiczne - ma nieco inny charakter niż fale emigracyjne XIX czy XX wieku i najczęściej

obejmuje całe rodziny, a nie wyłącznie jednego z rodziców (warto tu wspomnieć, że jeszcze inne podłoże miała polska emigracja polityczna powojenna, jak i z okresu działań Solidarności i ruchów wolnościowych na rzecz dekomunizacji).

Słuszność podjęcia zagadnienia badawczego przez Doktoranta poza brakiem opracowań badawczo-teoretycznych szczególnie w odniesieniu do specyfiki emigracji i duszpasterstwa współcześnie, wynika również z doświadczanych, nie zwalniających tempa przemian, odsłaniających coraz to nowe aspekty pracy duszpasterskiej na emigracji. Wobec powyższego już w tym miejscu recenzji należy podkreślić szczególną wartość dysertacji przygotowanej pod kierunkiem naukowym ks. prof. dr hab. Andrzeja Zwolińskiego. Tematyka aktualnie rzadko podejmowana znalazła swoje merytoryczne uzupełnienie, a także wskazania do praktyki duszpasterskiej, prowadzonej zgodnie z nauką kościoła w odniesieniu do dekonstruowanych trendów, zmian społeczno-politycznych, gospodarczych, technologicznych, jak i specyfiki funkcjonowania w niej rodziny, będącej również w opiece duszpasterskiej. Zatem już sam fakt podjęcia naukowo-badawczego opracowania wyróżnionych w temacie pracy kategorii świadczy o tym, że przedstawiona do recenzji dysertacja Wojciecha Gaury jest wielowątkowym i interdyscyplinarnym projektem, znacząco wpisującym się w najnowsze trendy badań, a mającym swoje konsekwencje dla katechezy, pracy duszpasterskiej oraz przewodnictwa duchowego księży pracujących z rodzinami na emigracji. Wartość ma również praca dla praktyki duszpasterskiej z osobami powracającymi z emigracji.

Formalna struktura pracy

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 169 stron i składa się z wykazu skrótów, wstępu, pięciu głównych rozdziałów, podsumowania, a także wykazu bibliograficznego (s. 157-168) oraz streszczenia i słów kluczowych w języku polskim (*Streszczenie* s. 2).

Rozprawa ma spójną i logiczną strukturę. Składa się z pięciu rozdziałów oraz przyporządkowanych im podrozdziałów o zróżnicowanej i dobrze uzasadnionej problematyce, co jest mocną stroną pracy. Uzasadnienia formułowane są prawidłowo i odnoszą się do problematyki pracy, przyjętych celów oraz założeń koncepcyjnych. W poszczególnych rozdziałach Doktorant omawia wyodrębnione kategorie, opisując je w ujęciu interdyscyplinarnym, co wzmacnia wartość merytoryczną pracy. Zatem można potwierdzić, że omawia kluczowe kategorie pojęciowe wyprowadzając je z przyjętego myślenia teoretycznego ulokowane w różnych dyscyplinach nauk społecznych. Całość

zwieńczona jest *Podsumowaniem* zawierającym liczne przemyślenia i praktyczne aplikacje do pracy duszpasterskiej.

Należy podkreślić, że Doktorant na każdym etapie konstruowania pracy ukazuje swoją intelektualną drogę, potrafi precyzyjnie formułować własne myśli, uzasadniać wybory, wskazywać źródła zainteresowań badawczych. Jest świadomy swoich celów, tego o czym pisze oraz potrafi uzasadniać naukowo-badawczą wartość.

Ocena merytorycznej zawartości dysertacji

Współczesny świat wymusza na wielu ludziach podjęcie decyzji o emigracji do innego kraju w celu pozyskania środków do dobrej egzystencji, dla lepszej jakości życia. Niejednokrotnie decyzje te podejmowane są przez całe rodziny, emigrujące za „lepszym jutrem”. Podjęcie decyzji o zmianie miejsca życia, wejście w nową kulturę kraju przyjmującego, obowiązujących tam zasad, norm i specyficznych wzorów społecznego życia i funkcjonowania, pociąga za sobą liczne konsekwencje dla rodziny zarówno emocjonalne, jak i psychologiczne, czy społeczne. W takich przypadkach nieocenioną rolę pełnią duszpasterze, oraz ich praca duszpasterska. Bowiern pomaga im w zaadoptowaniu się do nowych standardów społeczno-kulturowych, a także podtrzymać więź z krajem pochodzenia, poprzez podtrzymywanie tradycji, kultury oraz chrześcijańskich form życia na emigracji. Doktorant podejmując problematykę emigracji w perspektywie społecznych i duszpasterskich aspektów pracy na emigracji, zagospodarował ten obszar z sukcesem, co pozwala stwierdzić, że jego projekt naukowo-badawczy stanowi cenne źródło poznania i wiedzy z obszarów dotąd w tym aspekcie i zakresie rzadko eksplorowanych.

Autor w pięciu rozdziałach poddał krytycznej analizie kategorie: emigracja, problemy społeczne emigrantów, praca duszpasterska z rodzinami, nauka kościoła a emigracja.

W pierwszym rozdziale pt. *Przyczyny i rozwój emigracji*, W. Gaura zgodnie z naukowymi standardami najpierw koncentruje się na terminologicznym i teoretycznym uzasadnieniu pojęć dla pracy wiodących, a więc „emigracja” i „imigracja”. Przyjęte w terminologii pracy określenia, zaprezentowane w odpowiednim definicyjnym i teoretycznym ujęciu, porządkują sposób myślenia Doktoranta na temat zjawiska emigracji oraz prawidłowego operowania nimi w odniesieniu do przyjętych pozostałych kategorii naukowo-badawczych istotnych z perspektywy podjętego tematu badawczego. Ponadto wyeksponowany historyczny rys w tym zakresie przekonuje o dobrym jego osadzeniu teoretycznym. W kolejnym podrozdziale Doktorant koncentruje się na przyczynach

emigracji, opisując je z perspektywy trzech istotnych dla funkcjonowania człowieka obszarów, a więc społecznego, ekonomicznego i kulturowego (*Spoleczne, ekonomiczne i kulturowe przyczyny emigracji*). Należy docenić w tym podrozdziale nie tylko wielokontekstowość ujęcia przyczyn emigracji, ale również interdyscyplinarność w opisie i naukowej narracji. Ciekawe poznawczo wydaje się przedstawienie w tej części pracy zalet i zagrożeń wynikających z migracji dla kraju emigracji w perspektywie takich podmiotów jak: podmioty emigrujące, działalność przedsiębiorstw i społeczeństwo (s. 26-27), unaoczniające liczne konsekwencje emigracji (pozytywne i negatywne). Kolejny wątek podjęty w rozdziale pierwszym – zgodnie z logiczną strukturą opisu pojęć i kategorii – poświęca Doktorant polskiej emigracji. Jej specyfikę, charakter i rozwój ujmując w dwóch perspektywach: czasu i trendów będących znamionami opisywanych czasów. A zatem pisze on zarówno o genezie polskiej emigracji, jak i jej rozwoju: od XIX wieku do współczesności, a także trendach w emigracji wynikających z historyczno-politycznych, ideologicznych i ekonomicznych przemian doświadczanych przez Polaków.

W rozdziale drugim *Zakres i skala emigracji Polaków* Doktorant przeprowadza odbiorcę przez meandry zjawiska emigracji odnosząc się do topograficznych, demograficznych, duchowych aspektów oraz związanych z rynkiem pracy i zatrudnienia (profil zawodowy Polskich emigrantów). Wyróżnione obszary tematyczne przedstawia w sposób przemyślany, dojrzały, przyjmując styl narracji sprawozdawczo-krytyczny. Dzięki temu opisywane zakres i skala emigracji Polaków pozwalają na skonstruowanie obrazu emigrantów w odniesieniu do miejsca emigracji, proveniencji zawodowych oraz typu religijności (coraz częściej obserwowana jest utrata wartości osobistych i religijnych). Za szczególnie ważne z perspektywy pracy duszpasterskiej uznają treści odnoszące się do stylów życia emigrantów np. bezdomni, pracujący „na czarno” czy nadużywający substancji psychoaktywnych, bowiem uświadamia to duszpasterzom, jak należy dostosować metody i formy pracy duszpasterskiej do różnych potrzeb emigrantów uwarunkowanych specyficznymi doświadczeniami życiowymi, zawodowymi czy ekonomicznymi emigrantów.

Zakończenie rozdziału drugiego, można uznać za doskonałe wprowadzenie do problematyki kolejnego rozdziału, co potwierdza spójność prowadzonego wywodu oraz konstruowanie narracji tak, by przeprowadzić odbiorcę przez złożone, wielokontekstowe zagadnienia emigracji. Świadomość Doktoranta, że pominięcie któregoś z ukazywanych kontekstów może mieć swoje konsekwencje np. dla praktyki pracy duszpasterskiej z emigrantami, spowodowała, że wszystkie wątki opisywane są szczegółowo, spełniając poza aspektem poznawczym - edukacyjny. W rozdziale tym (*Spoleczne problemy rodzin*

emigrantów z Polski) przedstawia najważniejsze kwestie dotyczące społecznych problemów rodzin emigrantów z Polski. Szczególną uwagę zwraca na kontakt emigrantów z ojczyzną, który, jak potwierdza historia polskiej emigracji, jest jednym z najważniejszych czynników tworzenia nowego życia na obczyźnie. Ponadto słusznie Doktorant koncentruje się na takich zagadnieniach, kształtujących społeczne doświadczenia rodzin na emigracji, jak proces asymilacji i problemy z nim związane, a także możliwości awansu zawodowego i społecznego.

Doktorant wskazuje na tak ważne zagadnienia z perspektywy pracy duszpasterskiej w zakresie udzielania wsparcia emocjonalnego, jak samopoczucie osób wykonujących pracę poniżej posiadanych kwalifikacji, niewielkie możliwości w zakresie awansu zawodowego, a przez to społecznego. W narrację tego zagadnienia wpisuje się również problematyka związana z utrzymaniem jedności w grupie emigracyjnej. Dla duszpasterzy ważna z perspektywy ich pracy jest wiedza o tym, jaki typ spójności prezentują emigranci z jego parafii. Bowiem niestety większość z nich prezentuje niejednorodne postawy wobec rodaków. Wielu nie wstydzi się polskości i bycia Polakiem, szanuje tradycje i kulturę Polski oraz innych narodów, podejmuje działania na rzecz utrzymania jedności w grupie emigrantów (pomoc dla Polonii), jednakże coraz częściej widoczne są orientacje indywidualistyczne i separacyjne. Niewątpliwie podtrzymywanie polskości, również w i poprzez pracę duszpasterską, jest priorytetowym działaniem w trosce o asymilację bez utraty wartości, więzi i poczucia polskości (narodowej tożsamości).

Zagadnieniom specyfiki pracy duszpasterskiej z rodzinami na emigracji poświęca Wojciech Gaura rozdział czwarty pt. *Duszpasterskie problemy rodzin na emigracji*. Zwraca tu szczególną uwagę na takie wymiary pracy duszpasterskiej jak: troska o duchowy rozwój Polaków na emigracji, katecheza dorosłych oraz dzieci i młodzieży, zachowanie tradycji religijnych, a także wychowanie patriotyczne i obywatelskie. Wyeksponowanie tych szczególnie ważnych obszarów pracy duszpasterskiej ukazuje, jak duża odpowiedzialność spoczywa na kapłanach i katechetach za parafian, tym bardziej, że poza podstawowymi zadaniami analogicznymi do pracy duszpasterzy w Polsce pojawiają się obszary związane z podtrzymywaniem i rozwojem patriotyzmu, tożsamości narodowej przy równoczesnym wsparciu w procesie asymilacji do uwarunkowań społeczno-kulturowych kraju do którego wyemigrowali. Jak zauważa Doktorant polscy emigranci mają dość skomplikowane położenie, bowiem poza dążeniem do społecznego zaistnienia w środowisku życia, zabezpieczeniem bytu, ważne jest dla wielu z nich zachowanie tradycji, w której wyrosli, co nie jest łatwe. Wynika to z tego, że społeczeństwa, do których przybywają, często tradycyjne

wartości Polaków uważają za zacofane i nieprzydatne. Stąd tak ważna praca duszpasterzy, którzy udzielają wsparcie formacyjnego, emocjonalnego emigrantom, by nie zagubili się w konfrontacji z innymi poglądami, a dla zdobycia uznania nie zerwali z normami, wartościami i zasadami życia. Ważnym dla duszpasterzy tropem w zakresie pracy z emigrantami w tym zakresie mogą okazać się dotychczasowa wiedza i doświadczenia wynikające z pracy i działalności poprzednich pokoleń emigracji, które mimo licznych trudności, utrzymały swoją religijność i przekazały ją następnym pokoleniom. W rozdziale tym Doktorant podejmuje jeszcze jedno ważne zagadnienie z perspektywy pracy duszpasterskiej, mianowicie problematykę i specyfikę pracy duszpasterskiej (ewangelizacyjnej, katechetycznej) w odniesieniu do rodzin mieszanych kulturowo, a przede wszystkim religijnie. Jest to obszar pracy niezwykle delikatny, wymagający nie tylko ogromnej wiedzy, ale i wrażliwości duszpasterskiej.

Ostatni rozdział, zgodnie z logiczną konstrukcją dysertacji dotyczy *Nauczania Kościoła na temat rodzin emigrujących i związane z nimi wyzwania*. A zatem uzasadnione jest zaprezentowanie dokumentów Kościoła odnoszących się do zadań duszpasterskich na rzecz emigracji, szczegółowy opis w ich świetle obowiązków duszpasterza rodzin emigranckich, a także ukazanie specyfiki nauczania i pracy Jana Pawła II w ramach spotkań z emigracją (konstruuje pewien model specyfiki jego pracy duszpasterskiej). W rozdziale tym Doktorant koncentruje się również na wartości i znaczeniu Dnia Emigranta, w perspektywie specyfiki pracy i odpowiedzialności duszpasterskiej za osoby żyjące na emigracji. W rozdziale tym zamieniłbym kolejność w strukturze podrozdziałów. Mianowicie podrozdział 5.4. *Obowiązki duszpasterza rodzin emigranckich w świetle dokumentów Kościoła* dałbym w kolejności 5.2, pozostałe, co wprowadziłoby zmiany w numeracji pozostałych (a więc obecny 5.2 byłby w kolejności 5.3, zaś 5.3, jako 5.4). Zabieg ten pozwoli zachować spójność wywodu i logiczny porządek prowadzonej narracji.

Reasumując: Przedstawiona do oceny dysertacja ma walor poznawczy, duszpasterski i edukacyjny. Potwierdza umiejętność krytycznej analizy treści i prezentowania wiedzy zgodnie z przyjętymi ramami teoretycznymi i kategoriami poznawczymi. Treść pracy jest dowodem na duże odczytanie Doktoranta oraz umiejętność łączenia i prezentowania wiedzy z różnych naukowych dyscyplin, nadając im spójność oraz merytoryczne uzasadnienie ich eksponowania. Tym samym należy podkreślić, że główny cel pracy, jakim było ukazanie problemów związanych z najnowszą falą emigracji polskich rodzin w kontekście zagrożeń społeczno-kulturowych, w tym niebezpieczeństwa utraty tożsamości oraz przywiązania do wartości katolickich istotnych dla budowania więzi międzyludzkich, rodzinnych, międzypokoleniowych i narodowych został osiągnięty. Należy zauważyć, że dzięki podjętej w

pracy problematyce Doktorant osiągnął jeszcze jeden cel, mianowicie uświadomił odbiorcy, jak ważne zadania i cele stają przed współczesnym duszpasterstwem Kościoła katolickiego wobec wiernych żyjących na emigracji.

Uwaga, jaką kieruję do Doktoranta w przypadku gdyby treść dysertacji przygotowywał do druku w postaci monografii czy artykuły, odnosi się do języka narracji, w którym pojawiają się zwroty i nawoływania, charakterystyczne dla narracji kaznodziejskiej. Warto je w przypadku przygotowania do druku skorygować.

Dojrzałość projektu badawczego, rzetelność naukowego wyводу, przejrzystość struktury, a także umiejętności w zakresie analizy i interpretacji licznych danych empirycznych przytaczanych z dostępnych badań oraz materiałów teoretycznych zadecydowały o sukcesie zrealizowanego przez Wojciecha Gaura projektu naukowego

Konkluzja

Przedłożoną do recenzji pracę sytuuję w centrum katolickiej nauki społecznej, pedagogiki społecznej, politologii, nauk o bezpieczeństwie oraz katechetyki. Oceniając rozprawę doktorską Wojciecha Gaura ***Rodzina polska na emigracji jako problem społeczny i duszpasterski*** stwierdzam, że porusza ważną (incydentalnie podejmowaną) i aktualną problematykę w zakresie Katolickiej Nauki Społecznej. Jest dobrze osadzona w przyjętych przez Autora perspektywach teoretycznych, poprawna metodologicznie. Wyróżnia się zaangażowaniem czytelnika w prowadzoną narrację oraz umiejętnością podejmowania dyskusji.

Oceniana rozprawa potwierdza umiejętności Doktoranta w zakresie samodzielnego projektowania i prowadzenia badań naukowych. Spełnia wszystkie warunki stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wyrażając pozytywną opinię o wykonanej pracy, wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Robert S. Piłkiewicz

